AVİM Yorum • No: 2021 / 52 • Eylül 2021

İRAN'IN ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELİĞİNE KABULÜ

Gülperi GÜNGÖR

GÜLPERİ GÜNGÖR

İranın Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)ne daimi üyeliği, bu yıl 16-17 Eylülde, Duşanbede gerçekleştirilen Devlet Başkanları Konseyinin 20. zirvesinde prensip olarak kabul edildi. Öngörülen prosedüre göre, İran'ın yükümlülüklerine ilişkin bir muhtıra taslağı için çalışmalar başlatılacak, İran, ŞİÖ Sözleşmesi, Uzun Vadeli İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması başta olmak üzere bir dizi antlaşmayı onaylayacak ve tüm yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra, İranın ŞİÖ üyesi statüsü kazanması mümkün olacaktır. Böylece, 1979 İslam devriminin ardından, Ekonomik İşbirliği Teşkilatının kuruluşunda yer almasından sonra ikinci kez, İran bölgesel bir örgüte dahil olmuş olacaktır.

1996 yılında Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan tarafından imzalanan Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Derinleştirilmesi Anlaşması ile kurulan Şangay Beşlisi, 2001 yılında Özbekistanın katılımı ile Şangay İşbirliği Örgütü adıyla bir uluslararası örgüt olmuştur. 2015 yılında üyelik süreçleri başlayan Hindistan ve Pakistan'ın, örgütün tam üyesi olarak resmi statü kazanmaları 2017 yılında gerçekleşmiştir. Afganistan, Belarus, İran ve Moğolistan örgüte gözlemci devlet statüsünde katılırken, Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka ve Türkiye örgütün diyalog ortağı statüsündedir. Bu yıl Suudi Arabistan, Mısır ve Katar'a da diyalog ortağı statüsü verilmiştir.

2005 yılında Hindistan ve Pakistan ile birlikte Şangay İşbirliği Örgütüne gözlemci devlet olarak katılan İran, bu tarihten itibaren örgüte üyelik için arzusunu ve yoğun çabalarını ortaya koymuştur. Dönemin İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad 2006 yılında, ŞİÖ ile birlikte hareket etme arzularını ifade etmiş, örgütü Amerika Birleşik Devletlerine karşı destek bulabileceği bir platform olarak görerek, ŞİÖnün Batılı güçlerin bölgeye müdahalesine aktif olarak karşı koyabilecek bir örgüte dönüşmesi gerektiğini belirtmiş, Çin ve Rusya ile işbirliğini teşvik edici enerji ticareti tekliflerini ortaya koymuştu.[1] Buna karşın ŞİÖ, İranın üyeliğini uzun süre sürüncemede bırakmıştı. 2007'de İran Dışişleri Bakanlığı örgüte üyelik için resmi bir başvuruda bulunmuş, örgüt tarafından üye kabullerinin süresiz olarak erteleneceği belirtilerek bu başvuru reddedilmişti.[2] 2010 yılında, örgüte yeni üyelerin kabulüne ilişkin getirilen düzenlemede, kriterlerden biri de BM yaptırımlarına tabi olmamak şartı idi. ŞİÖ, bu hamlesi ile bu dönemde İran'ın nükleer programına dair anlaşmazlığa doğrudan dahil olmak istemediğini ortaya koymuştur.

İran nükleer krizine dair, ŞİÖ tarafından ilk resmi açıklama 2012 yılında gelmiş, İran

sorununu güç kullanarak çözmeye yönelik her türlü girişimin kabul edilemez olduğu, ŞİÖ üye devletlerinin P5+1 ülkeleri ile İran arasındaki müzakereleri desteklediğini belirtilmiş ve sorunun diyalog ile çözülmesi çağrısında bulunulmuştur. [3] İlerleyen yıllarda da İran nükleer krizi, ŞİÖ üye devletlerinin başkanlarının toplantılarının gündeminde yer almıştır. 2013 yılında Bişkek deklarasyonunda askeri güç tehdidinin veya kullanımının ve tek taraflı yaptırımların kabul edilemez olduğu vurgulanmış ve sorunun kademelilik ve karşılıklılık ilkelerine dayalı barışçıl yollarla ele alınması çağırısında bulunulmuştur.[4] 2014teki deklarasyonda, İran ve ABD, Almanya, Çin, İngiltere, Rusya, Fransa dışişleri bakanları tarafında hazırlanan Ortak Eylem Planına atıfta bulunularak yapıcı müzakere sürecinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.[5]

2015 Ufa Zirvesinde Hindistan ve Pakistanın resmi üyelik sürecinin başlatılması kabul edilmiş, böylece genişlemeye yönelik ilk adım atılmıştır. Bu tarihe kadar BM yaptırımlarının İran'ı tam üyelik masasının dışında tuttuğu görülmüştür. Ancak 2015te imzalanan, "nükleer antlaşma" olarak da adlandırılan Kapsamlı Ortak Eylem Planı sonucunda, BM Güvenlik Konseyi, Avrupa Birliği ve ABD tarafından İran'a yönelik olan yaptırımların birçoğu kaldırılmış, İranın ŞİÖ'ye katılımı olasılığı tartışması tekrar gündeme gelmiştir. Buna rağmen İranın üyelik çabaları bir sonuca ulaşamamış, 2016 ve 2017 yıllarında İranın üyelik taleplerine net bir yanıt verilmemiştir. Rusyanın İran'ın ŞİÖye katılımını desteklediğine dair çeşitli beyanlarına[6] karşın, bu süreçte İranın örgüte üyeliğine muhalefetin başta Tacikistandan geldiği düşünülmüştür. ŞİÖde Rusya ve Çinin ağırlığının olması ile beraber, örgüt kararlarını oy birliği ile vermektedir. Tacikistanın başarısız bir darbe ile suçlayarak yasakladığı İslami Diriliş Partisi (IRPT)nin liderini Tahran'ın Uluslararası İslam Birliği Konferansı'na katılması için daveti iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir. İran Büyükelçiliğinin Tacikistanın kuzeyinde bulunan ekonomik ve kültürel ofislerinin kapatılması iki ülke arasındaki diplomatik gerilimin bir diğer göstergesi olmuştur. [7] Bu dönemde Çin, İran üyeliğine karşı açıkça bir tavır sergilemese de Çinin İran üyeliğine mesafeli yaklaştığı yorumları yapılmıştır. 2018 yılında ABD Başkanı Donald Trumpın, ABDnin İran nükleer anlaşmasından çekildiğini açıklaması ve İranın nükleer tesislerine düzenlenen sabotaja yanıt gerekçesiyle uranyum zenginleştirmesini arttırması gelişmeleri ile yaşanan tırmanmaya karşılık, SCÖ, zirvelerinde, Ortak Eylem Planın uygulanması ve sorunun diyalog ile çözülmesi beyanları ile yetinmiştir.

Tüm bu arka plan dolayısıyla, bu yıl neden İranın ŞİÖye üyeliğinin kapısı açıldığı soruları akıllara gelmektedir. 2015te Kapsamlı Ortak Eylem Planı çerçevesinde İrana yönelik yaptırımların kaldırılmasından sonra birçok Avrupalı şirketin İran'da yatırım fırsatlarından yararlanmak için faaliyete geçtiği, ortak yatırım işbirlikleri amacıyla İranlı yetkililerin Avrupa ülkesine geziler düzenlediği görülmüştür.[8] Hasan Ruhani döneminde İranın Batı'ya yöneldiği göz önünde bulundurulursa, Çin ve Rusyanın, İran'da etkinliklerini korumak için, İranın ŞİÖ üyeliğini desteklemeyi tercih ettikleri düşünülebilir. Ayrıca yıllar içerisinde Çinin İran ile siyasi ve ekonomik bağlarını güçlendirdiği ve bu durumu korumak isteyeceği görülmüştür. Çin, İranın en büyük ticaret ortağıdır ve 27 Mart 2021'de imzalanan 25 Yıllık İşbirliği Anlaşması ile İranın petrolü karşılığında, Çinin İranda telekomünikasyon, hastane, demiryolları inşası gibi projelere 400 milyar dolarlık yatırım yapmasını öngörmektedir. Benzer bir uzun vadeli antlaşmanın Rusya ile de yapılması gündemdedir ve 2021 yılında Avrasya Ekonomik Birliği ile İran arasında ise serbest ticaret

anlaşması müzakereleri de başlamıştır. Bunun yanında, Afganistan dolayısıyla oluşan bölgenin yeni konjonktüründe, Çin-Rusya-İran-Pakistan dörtlü girişimi ile beraber, Çin ve Rusyanın SCÖ üyeliğiyle İranı kendi saflarına çekme çabasında olduğu yorumları yapılmıştır. Bu yıl art arda gerçekleşen ŞİÖ ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü zirvelerine ev sahipliği yapan Duşanbede, Rusya, Çin, Pakistan ve İran arasında koordinasyonun sürdürülmesine karar verildiği açıklanmıştır.[9]

En başta bahsedildiği üzere İranın ŞİÖye üyeliği zaman alacaktır ve bunun en az 2 yıl olması beklenmektedir. Bu süreçte Kapsamlı Ortak Eylem Planını (nükleer antlaşma) yeniden canlandırmak için gerçekleşecek müzakerelerin tarihi ise henüz belirlenmemiştir. İranın ŞİÖye üyelik sürecinin bu müzakerelerde diyaloğun ilerletilmesine katkıda bulunması umut edilir. Ayrıca İranın üyeliği, Orta Asya devletleri tarafından İranın istikrarsızlaştırıcı ve tehdit edici olarak algılanmasına karşı bir adım teşkil etmekte ve İranın bölge ülkeleri ile yapıcı bir diyalog sürdürmesini teşvik etmektedir. Sonuç olarak, İranın ŞİÖ üyelik başvurusunun kabulü hem örgüt hem de bölge için dikkate alınması gereken önemli bir gelişmedir.

**Fotoğraf: Sputnik News*

[1] Iran urges Central Asian bloc to counter West, *CBC News*, June 15, 2006, https://www.cbc.ca/news/world/iran-urges-central-asian-bloc-to-counter-west-1.569790

[2] Richard Weitz, Iran Again Fails to Secure Shanghai Cooperation Organization Membership, *World Politics Review*, August 28, 2007, https://www.worldpoliticsreview.com/articles/1070/iran-again-fails-to-secure-shanghai-cooperation-organization-membership

[3] Declaration of the Heads of State of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization on Building a Region of Lasting Peace and Common Prosperity, June 7, 2012, https://www.fmprc.gov.cn/ce/cese/eng/xwdt/t939149.htm

[4] Bishkek Declaration By the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization, September 13, 2013, http://eng.sectsco.org/load/199687/

[5] Dushanbe Declaration By the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization, September 12, 2014, http://eng.sectsco.org/load/199902/

[6] Russia supports Irans accession to Shanghai Cooperation Organization diplomat, *TASS*, April 19, 2017,

https://tass.com/politics/941982

[7] Ahmad Majidyar, Tajikistan Closes Iranian Organizations in New Diplomatic Escalation, *MEI*, June 30, 2017, https://www.mei.edu/publications/tajikistan-closes-iranian-organizations-new-diplomatic-escalation

[8] Shabnam Dadparvar and Lai-jin Shen, China, Russia and Irans Accession to the Shanghai Cooperation

Organization (SCO) After Lifting the Sanctions*, 3rd International Conference on Social Science and Management*, 2017, p. 557.

[9] Joint Statement on the Results of the Meeting of Russia, China, Pakistan and Iran on the Margins of the SCO and CSTO Summits in Dushanbe, *MFA of the PRC*, September 17, 2021, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1907880.shtml

Yazar Hakkında :

Gülperi Güngör, 2015 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuştur. 2020 yılında ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü □□□□□ yüksek lisans derecesini almıştır. Ocak 2020 □□□□□□□□□□ katılmıştır. Güngör, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktor adayıdır. Mart 2025 sonrasında doktora çalışmasını yürütmek üzere Sheffield Üniversitesi'nde bulunan Güngör, AVİM'de Gayrimukim Uzman olarak görev yapmaya başlamıştır.

Atıfta bulunmak için: GÜNGÖR, Gülperi. 2026. "İRAN'IN ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELİĞİNE KABULÜ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2021 / 52. Eylül 24. Erişim Kasım 01, 2026. https://www.avim.org.tr/tr/Yorum/IRAN-IN-SANGAY-ISBIRLIGI-ORGUTU-UYELIGINE-KABULU

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır